

PREGLEDNI ZNANSTVENI RAD

USPJEŠNA PSIHOPATIJA: STVARNOST ILI MIT?

dr.sc. Katarina Sokić, Marko Lukač, struč.spec.oec.

SAŽETAK: Unatoč fokusiranosti većine istraživanja posvećenih psihopatiji na populaciju neuspješnih (osuđenih) psihopata, uspješna psihopatija u posljednje vrijeme postaje predmetom sve većeg interesa istraživača. Cilj ovog rada je prikazati i usporediti temeljne neurobiološke i bihevioralne značajke uspješnih i neuspješnih psihopata. Uspješnim psihopatima smatraju se pojedinci koji unatoč psihopatskim obilježjima uspješno funkcioniraju u društvu i uspijevaju izbjeći institucionalizaciju i kažnjavanje. Prevalencija uspješnih psihopata veća je u korporacijama nego u općoj populaciji. Uspješni psihopati mogu biti prihvaćeni u korporativnom (poslovnom) svijetu, zahvaljujući dobrom izvršnom funkcioniranju. Unatoč tome uspješni psihopati pokazuju psihopatske osobine poput laganja, manipuliranja, nedostatka emocionalne empatije, koje su povezane s društveno neprihvatljivim ponašanjem u poslovnom okruženju, ali nisu skloni otvoreno devijantnom životnom stilu. Uspješni psihopati štetni su za korporaciju i radno okruženje u cjelini, ali mogu ostati neotkriveni u procesu zapošljavanja. Potrebna su daljnja istraživanja kako bi se razvili postupci procjene koje zaposleni u ljudskim resursima mogu koristiti za identifikaciju ovih visokorizičnih kandidata.

Ključne riječi: psihopatija, uspješna, neuspješna, korporativna

JEL: I10, I30, J20

dr. sc. Katarina Sokić
EFFECTUS – studij financije i pravo
Trg J. F. Kennedy 2
10 000 Zagreb
ksokic@vsfp.eu

Marko Lukač, struč. spec. oec.
EFFECTUS – studij financije i pravo
Trg J. F. Kennedy 2
10 000 Zagreb
mlukac@vsfp.eu

1. UVOD

Psihopatija je psihološki konstrukt definiran kao konstelacija interpersonalnih, afektivnih i antisocijalnih obilježja često povezanih sa socijalno devijantnim ponašanjem (Hare, 2003). Navedena obilježja su grandiozan osjećaj vlastite vrijednosti, varanje/manipuliranje, nedostatak kajanja ili osjećaja krivnje, egocentrizam, patološko laganje, plitke

emocije, bezobzirnost, nedostatak empatije, neprihvatanje odgovornosti za vlastite akcije, impulzivnost i tendencija kršenja društvenih normi (Hare i Neumann, 2008; Lilienfeld i sur., 2012; Skeem, Polaschek, Patrick i Lilienfeld, 2011; Venables, Hall i Patrick, 2014). Pojedinci s izraženim psihopatskim obilježjima jedinstveni su po pojačanom riziku kako za instrumentalnu tako i za reaktivnu agresiju (Cornell i sur., 1996).

Brojne istraživačke studije posvećene neurokognitivnim i psihofiziološkim rizičnim čimbenicima razvoja psihopatije pokazale su da postoji biološka osnova njezina nastanka koja uključuje genetske, biokemijske i druge hipoteze (Begić, 2011, Blair, Mitchell i Blair 2008).

U teorijskim i kliničkim opisima psihopatije (npr. Cleckley, 1941; Hare, 1999) snažno je naglašena prisutnost empatijske disfunkcije. Psihopatiju se smatra emocionalnim poremećajem za koji je ključna bešćutnost i manipulativnost, te prototipom poremećaja povezanih s empatijskom disfunkcijom koja je sastavni dio dijagnostičkog kriterija psihopatije. Naime, postoji velika vjerojatnost da je ponovljeno, teško ozljeđivanje drugih ljudi od strane psihopata, indikator teškog poremećaja sposobnosti davanja prikladnog empatijskog odgovora na patnju drugih (Blair, 2006). Postoji opće slaganje da su plitkoća emocija i nedostatak kajanja ključne karakteristike psihopatije, dok još uvijek traje rasprava oko toga da li je antisocijalno ponašanje nužno obilježje psihopatije. Naše znanje bazirano na istraživanjima psihopatskih počinitelja kaznenih djela ne može se generalizirati na psihopate u općoj populaciji.

Gao i Raine (2010) drže da je razumijevanje razlika između uspješnih (neinstitucionaliziranih) i neuspješnih (kriminalnih) psihopata važno iz nekoliko razloga. Ova druga grupa ne samo da brojnošću nadmašuje institucionaliziranu populaciju psihopata, nego dugoročno gledano može biti opasnija i razornija za društvo. Premda prevalencija psihopatije nije potpuno poznata, pretpostavlja se da iznosi 0.6–1% u općoj populaciji (Coid, Yang, Ullrich, Roberts i Hare, 2009; Hare, 2003) i oko 3,5% u poslovnom svijetu (Babiak i Hare, 2006). Izučavanje uspješnih psihopata pridonosi razumijevanju etioloških svojstava psihopatije bolje nego kriminalitet (definiran kroz osude i uhićenja) ili općenito, antisocijalno ponašanje. Treće i možda najvažnije, razumijevanje etiologije psihopatije u općem društvenom uzorku neinstitucionaliziranih pojedinaca, može rasvijetliti zaštitne, adaptivne faktore koji djeluju kao prevencija otvorenim oblicima nasilja i štite od kriminalnog životnog stila.

2. KONCEPTUALIZACIJE I OPERACIONALIZACIJE PSIHOPATIJE

Najveći utjecaj na suvremene konceptualizacije i operacionalizacije psihopatije imala je monografija američkog psihijatra Herveya Cleckleya (1941) *Maska zdravlja* (engl. *The Mask of Sanity*) koji je formulirao šesnaest dijagnostičkih kriterija psihopatije koji uklju-

čuju pokazatelje psihološke stabilnosti, devijantnog ponašanja i emocionalno-interpersonalnih deficita.

Psihometrizacijom Cleckleyevih indikatora, Robert Hare konstruirao je prvi instrument za procjenu psihopatije, *Listu obilježavanja za psihopatiju* (eng. *Psychopathy Checklist*, PCL; Hare i Frazelle, 1980), a potom i *Revidiranu listu obilježavanja za psihopatiju* (eng. *Psychopathy Checklist—Revised*, PCL-R; Hare, 1991, 2003). Primjenom ovog instrumenta psihopatija se procjenjuje na temelju različitih vrsta podataka što može uključivati primjerice polustrukturirani intervju, anamnezu prošlih događaja, analizu kriminalističkih dosjea. PCL-R se sastoji od Faktora 1 koji je podijeljen na interpersonalnu i afektivnu facetu i Faktora 2 podijeljenog na facetu životnog stila i antisocijalnu facetu. Interpersonalna faceta odražava način na koji drugi vide psihopate što uključuje površan šarm, manipulativnost, aroganciju i prijevarnost. Afektivna faceta povezana je s emocionalnom komponentom psihopatije obilježenom plitkim emocijama, bešćutnošću, nedostatkom empatije i osjećaja krivnje ili grižnje savjesti. Faceta životnog stila obuhvaća psihopatske tendencije prema impulzivnosti i neodgovornosti, a antisocijalna faceta povezana je s psihopatskom sklonošću pokazivanja slabe kontrole ponašanja, što se može manifestirati u činjenju kaznenih djela (Hare, 2003; Hare i Neumann, 2008).

Nedugo nakon konstruiranja PCL-a, Hare (1985) je razvio prvi instrument samoprocjene psihopatije, *Samoizvješće psihopatije* (eng. *Self Report Psychopathy*, SRP). Trenutno je u uporabi najnovija verzija, SRP-IV (Paulhus, Neumann i Hare, 2016). Eksplozijom latentne strukture ovog instrumenta dobivena su četiri faktora: interpersonalna manipulacija, emocionalna hladnoća, eratični životni stil i antisocijalno ponašanje, sukladno faktorima PCL-R-a (Paulhus, Neumann i Hare, 2012).

Nastojeći sveobuhvatno indeksirati psihopatska obilježja iz Cleckleyevog koncepta psihopatije na nekriminalnoj populaciji, Lilienfeld i Andrews (1996) konstruirali su *Inventar psihopatske ličnosti* koji sadrži 187 čestica, a desetljeće kasnije pojavila se i njegova revidirana verzija, *Revidirani inventar psihopatske ličnosti* (eng. *Psychopathic Personality Inventory-Revised*, PPI-R; Lilienfeld i Widows, 2005) koji sadrži 154 čestice. Riječ je o mjeri samoprocjene koja, za razliku od PCL-R-a, ne sadrži čestice koje se izrijeком odnose na kriminalna ili druga antisocijalna ponašanja, te uključuje i podskale koje zahvaćaju Cleckleyeva obilježja vezana uz pozitivnu prilagodbu, poput otpornosti na stres i društvene moći. PPI-R mjeri psihopatiju kroz osam podskala od kojih je njih sedam raspoređeno u dva glavna faktora, dok je podskala Nesmiljenosti neovisna o ovim faktorima. Prvi faktor, PPI-I, *Neustrašiva dominacija* (eng. *Fearless dominance*) sastoji se od tri podskale: Socijalnog utjecaja, Neustrašivosti i Neosjetljivosti na stres. Drugi faktor, PPI-II, *Egocentrična impulzivnost* ili *Impulzivna antisocijalnost* (eng. *Impulsive antisociality*) sastoji se od četiri podskale: Makijavelističkog egocentrizma, Buntovničke nekonformnosti, Eksternalizacije krivnje i Bezbriznog pomanjkanja planiranja.

Benjamin Karpman (1941, 1955) razvio je psihodinamsku teoriju primarne i sekundarne psihopatije po kojoj treba razlikovati primarne psihopate koji se rađaju s emocio-

nalnim deficitima, dok su emocionalni poremećaji kod sekundarne psihopatije odgovor na nepovoljne okolinske utjecaje iskustva s roditeljskim odbacivanjem i zlostavljanjem. Karpman (1955) ističe da sekundarnu psihopatiju, za razliku od primarne, karakteriziraju agresija, impulzivnost i ustrajnost u kriminalnom ponašanju, ali i stanja anksioznosti i depresije, povremeni osjećaj krivnje, empatije, ljubavi i želje za prihvaćanjem (Karpman, 1941). Karpmanova psihodinamska teorija poslužila je kao temelj za nekoliko suvremenih teorija psihopatije koje obuhvaćaju biološke, evolucijske i interpersonalne paradigme (Blackburn, 1998; Lykken, 1995; Mealey, 1995).

U svrhu operacionalizacije koncepta primarne i sekundarne psihopatije, Levenson, Kiehl i Fitzpatrick (1995) konstruirali su *Levensonovu skalu za samoprocjenu psihopatije* (eng. *Levenson Self-Report Psychopathy Scale*, LSRP) sastavljenu od 26 čestica. Podskala Primarne psihopatije sastoji se od čestica namijenjenih procjeni interpersonalne bešćutnosti i manipulativnosti, a podskala Sekundarne psihopatije sadrži čestice koje su pokazatelji impulzivnog i devijantnog ponašanja.

Polazeći iz evolucijske perspektive, Mealeyeva (1995) ističe da psihopatija predstavlja mehanizam za održavanje varanja, gdje se prevarantske strategije koriste u kontekstima nastajanja (specijacije) i izumiranja vrste, kad pojedinac tuđe pogreške i slabosti vidi kao vlastitu priliku. Prema ovoj autorici, sekundarni psihopati, koji u pravilu dolaze iz siromašnijih i nepovoljnih socijalnih okruženja, u situacijama koje zahtijevaju natjecanje i borbu za resurse koji bi im omogućili priliku za razmnožavanjem, uslijed svog slabijeg socioekonomskog položaja i izloženosti nasilju, razvijaju životnu strategiju koja uključuje učestalo antisocijano ponašanje.

Nastojeći pomiriti razlike u postojećim konceptualizacijama i operacionalizacijama psihopatije, Patrick, Fowles i Krueger (2009) postavili su Trijarhijski model psihopatije (TMP). Model je zamišljen kao organizacijski okvir za rješavanje povijesnih rasprava vezanih za prirodu psihopatije i kao vodič za buduća istraživanja o neurobiološkim utjecajima koji pridonose specifičnoj slici simptoma psihopatije (Patrick, Drislane i Strickland, 2012). Prema ovom modelu, psihopatija je složeni, dimenzionalni konstrukt koji obuhvaća tri različite fenotipske komponente: smjelost, bešćutnost i dezinhibiciju, koje se međusobno preklapaju, ali nisu dijelovi jednog unitarnog konstrukta višeg reda (Patrick i sur., 2009; Patrick i sur., 2012). Prema TMP-u smjelost sadrži fenotipska obilježja kao što su sposobnost zadržavanja prisebnosti u situacijama pritiska ili prijetnje, brzi oporavak od stresnih događaja, visoka samouvjerenost, društvena učinkovitost i tolerancija prema nepoznatom i opasnom, dok su bihevioralne manifestacije smjelosti hladnokrvnost, socijalna ravnoteža, asertivnost, uvjerljivost, hrabrost i avanturizam (Patrick i sur., 2009). U terminima ličnosti, smjelost je spoj socijalne dominacije, odsustva anksioznosti i neuroticizma, potrebe za uzbuđenjima i avanturama i niske reaktivnosti na stres (Benning, Patrick, Salekin i Leistico, 2005). Recentna istraživanja TMP-a pokazuju da je uloga smjelosti u konstrukt psihopatije dvojaka, odnosno da je smjelost povezana kako s indikatorima adaptivnog ponašanja tako i s maladaptivnim tendencijama. Bešćutnost uključuje konstelaciju fenotipskih obilježja poput manjka empatije, prijezira prema drugima, nedostatka bliskih veza,

buntovništva, traženja uzbuđenja, iskorištavanja drugih i osnaživanja kroz okrutnosti, dok se dezinhibicija koristi za opis fenotipskih obilježja kao što su problemi s kontrolom impulsa, nedostatak planiranja i predviđanja, nemogućnost da se odgodi postizanje zadovoljstva i slaba kontrola ponašanja (Patrick i sur., 2009).

3. USPJEŠNA I NEUSPJEŠNA PSIHOPATIJA

Većina istraživanja psihopatije bavila se evaluacijom ovog konstrukta u okviru kliničkog i kazneno-pravnog sustava. Premda je još Cleckley (1941) raspravljao o uspješnom obliku psihopatije, dokumentirajući slučajeve uspješnih, dobro funkcionirajućih psihopata, uključujući biznismene i znanstvenike koje su karakterizirale osobine egocentrizma, površnog šarma i neodgovornosti, a koji nisu bili niti uhićeni niti osuđeni, gledajući na ove pojedince kao na psihopate s nepotpunim manifestacijama psihopatskih obilježja, tek u posljednjem desetljeću raste broj istraživanja posvećenih istraživanju uspješne psihopatije. Uspješnim psihopatima smatraju se osobe s izraženim psihopatskim obilježjima koje žive i rade unutar društvene zajednice i sposobne su, unatoč materijalnoj šteti koju uzokuju i povrijeđivanju prava drugih, izbjeći kaznenopravni sustav (De Oliveira-Souza, Moll, Ignácio, Hare, 2008; Hall i Benning, 2006). Dakle, uspješni psihopati jesu uspješni jer što s uspjehom izbjegavaju osudu i kaznu za svoje društveno nedopušteno ponašanja (Skeem i sur., 2011).

Na tragu prijedora o tome da li je psihopatiju bolje objasniti kao dimenzionalni ili kategorijalni konstrukt (Edens, Marcus, Lilienfeld, Poythress i Norman, 2006) predložena su tri koncepta uspješnih i neuspješnih psihopata (Hall i Benning, 2006). Prema prvom konceptu, uspješni psihopati su «subklinička» verzija neuspješnih psihopata. Drugi koncept ističe da je uspješna psihopatija etiološki različita od neuspješne. Prema trećem konceptu, uspješni i neuspješni psihopati dijele istu etiologiju, ali se razlikuju s obzirom na moderatorske faktore, poput stupnja obrazovanja, inteligencije i socioekonomskog statusa, koji formiraju načine izražavanja psihopatskog ponašanja (Hall i Benning, 2006; Wall, Sellbom i Goodwin, 2013).

Definiranje uspješnih psihopata kao onih koji nisu osuđeni za kaznena djela ukazuje na kategorijalnu distinkciju (Ishikawa, Raine, Lencz, Bihle i LaCasse, 2001). Hare (2003) naglašava da nisu svi psihopati opasni kriminalci; neki od njih su nepouzdana zaposlenici, biznismeni, korumpirani političari ili nemoralni profesionalci koji povrijeđuju i oštećuju svoje klijente, pacijente i širu društvenu zajednicu. Malo je empirijskih istraživanja koja su ispitala ovu skupinu psihopata "bijelih ovratnika" (Hare, 2003), međutim postoje indikacije da je njihova struktura ličnosti i sklonost neetičkom ponašanju vjerojatno više nego slična, odnosno gotovo identična kao i kod kriminalaca psihopata (Babiak, 1995; Hare, 2003). Hare i Neumann (2008) smatraju da na psihopatiju treba gledati kao na kontinuum i unutar kojeg se mogu razlikovati uspješni (nekriminalni) psihopati od neuspješnih (kriminalnih) psihopata. Gustaffson i Ritzer (1995) ističu da uspješni psihopati (koje su

opisali kao neprirodne samopromotore) vjerojatno imaju subklični oblik psihopatije u kojem pokazuju relativno nizak stupanj antisocijalnog ponašanja.

Važno je naglasiti da se uspješna psihopatija u širem smislu odnosi na činjenicu da su pojedina psihopatska obilježja pozitivno povezana s različitim adaptivnim pozitivnim ishodima što ima za posljedicu uspješno funkcioniranje pojedinca u njegovoj okolini (Lilienfeld, 1998). Nekoliko studija u kojima je psihopatija mjerena Trijarhijskom mjerom psihopatije (TriPM, Patrick, 2009) pokazuju da je smjelost kao psihopatsko obilježje TMP-a pozitivno povezana s otpornošću na stres, društvenim utjecajem, emocionalnom stabilnošću, niskom anksioznošću, šarmantnošću, osobnom dobrobiti i društvenim postignućima (Blagov, Patrick, Oost, Goodman i Pugh, 2016; Drislane, Patrick i Arsal, 2014; Fanti, Kyranides, Drislane, Colins i Andershed, 2016; Sellbom i Phillips, 2013; Sica i sur., 2015). Postoje i nalazi koji pokazuju da psihopatija može biti pozitivno povezana s evolucijskim fitness-om (Međedović, Petrović, Želeskov-Đorić i Savić, 2017), što sugerira da se adaptivne posljedice psihopatije ne ispoljavaju samo na proksimalnom već i na ultimativnom, biološkom nivou.

4. KORPORATIVNA PSIHOPATIJA

Zabrinutost zbog neetičkog i kriminalnog ponašanja poslovnih lidera koja je posljednjih godina u porastu, usmjerila je interes istraživača prema „mračnoj strani“ rukovođenja (Padilla, Hogan i Kaiser, 2007). Studije su potvrdile da neki od poslovnih lidera doista pokazuju psihopatsko ponašanje koje je povezano s velikim osobnim, društvenim i ekonomskim štetama (Babiak, Neumann, Hare, 2010; Boddy, Ladyshevsky i Galvin, 2010). Uspoređujući osobne profile 39 menadžera muškog spola u nekoliko vodećih britanskih kompanija s profilima osoba kojima je dijagnosticirana psihopatija, Board i Fritzon (2005) su utvrdili da su menadžeri po rezultatima izjednačeni ili čak iznad pacijenata s dijagnozom psihopatije na nekim psihopatskim karakteristikama poput površnog šarma, nedostatka empatije i manipulativnosti, dok na drugim karakteristikama (npr. devijantnom životnom stilu i impulzivnosti) menadžeri imaju niže rezultate.

Studija koju su proveli Mullins-Sweatt, Glover, Derefinko, Miller i Widiger (2010) pokazala je da uspješni (nekriminalni) psihopati imaju višu razinu savjesnosti od neuspješnih (kriminalnih) psihopata. Temeljem toga autori zaključuju da viša razina savjesnosti može pomoći uspješnim psihopatima u kontroliranju i obuzdavanju impulzivnosti i antisocijalnog ponašanja te posljedično, u prihvatljivom funkcioniranju unutar društvene zajednice.

Babiak, Neumann i Hare (2010) ispitali su psihopatiju mjerenu *Revidiranom listom obilježavanja za psihopatiju* (PCL-R; Hare, 2003) na uzorku od 203 menadžera i rukovoditelja u sedam velikih kompanija u SAD-u. Pokazalo se kako su visoki rezultati na psihopatiji povezani s dobrom procjenom komunikacije, strategije i kreativnosti, ali isto-

vremeno i s lošim stilom rukovođenja, nesposobnošću za timski rad i sa slabim rezultatima na zadacima postignuća. Studija je pokazala da je većina sudionika s visokim rezultatima na psihopatiji bila na rukovodećim pozicijama unatoč tome što su njihovi suradnici (podređeni i nadređeni) nisko ocijenili njihove menadžersko-komunikacijske sposobnosti. Ovime se potvrđuje da uspješni psihopati mogu učinkovito funkcionirati na različitim poslovima i mogu dobiti visoke statusne pozicije uključujući i one rukovodeće (Mullins-Sweatt i sur., 2010).

Studija Babiaka i Harea (2006) pokazuje da 6 od 200 korporativno visoko pozicioniranih rukovoditelja (njih 3,5%) ima osobine koje su prikladne za dijagnozu profila psihopate. U ovoj studiji psihopatija je mjerena pomoću četverofaktorske Liste obilježavanja za psihopatiju: Odabrana verzija (engl. *Psychopathy Checklist: Screening Version*; PCL:SV, Hart, Cox i Hare, 1995) koja je izvedena iz Revidirane liste obilježavanja za psihopatiju. PCL: SV sadži 12 čestica, rezultati se kreću od 0 do 24, a granični rezultat koji je indikator psihopatije iznosi 18. dok u općoj populaciji ovi rezultati iznose manje od 3, a u kriminalnoj oko 13. Rukovoditelji koji su identificirani kao korporativni psihopati u ispitivanom uzorku imali su prosječan rezultat 19 i pokazivali su psihopatske osobine površnosti, grandioznosti, prijevarnosti, impulzivnosti, neodgovornosti, te nedostatak ciljeva, griznje savjesti i empatije. Autori ove studije ukazuju da psihopatske osobine poput manipulativnosti i lukavstva mogu biti pogrešno shvaćene kao tipična ponašanja transformacijskog rukovođenja (sposobnost uvjeravanja, vizionarstvo i strateško mišljenje). Pregled ranijih istraživanja pokazuje da psihopatske karizmatske, interpersonalne vještine u velikoj mjeri pomažu u zadobivanju visokih pozicija i omogućuju osobi da kontinuirano ostavlja dojam dobrog i perspektivnog rukovoditelja, unatoč slabim postignućima (Babiak i Hare, 2006; Babiak i sur., 2010).

U studiji Westerlakenove i Woodsa (2013) ispitana je povezanost između psihopatije mjerene Revidiranom ljestvicom samoiskaza psihopatije (SRP III-R12; Williams, Paulhus i Hare, 2007) i Cjelovitog raspona stilova rukovođenja (engl. *Full Range Leadership Model*, FRLM; Avolio i Bass, 1991) kao najutjecajnije paradigme rukovođenja današnjice (Bono, Hooper i Yoon, 2012), koja uključuje komponente transformacijskog, transakcijskog i pasivnog rukovođenja. Ova studija je prvo empirijsko ispitivanje povezanosti između psihopatskih karakteristika i FRLM. Rezultati su pokazali da će oni sudionici koji su kod sebe identificirali osobine povezane s psihopatijom (npr. bešćutno ignoriranje, nedostatak empatije, slaba kontrola ponašanja) manje vjerojatno primjeniti transformacijski stil rukovođenja koji uključuje inspiraciju ili zadovoljavanje potreba drugih radi samoaktualizacije kroz mentorstvo i ciljane strategije. Upravo je timsko vođenje zasnovano na situacijskom menadžmentu poželjna karakteristika modernog stila rukovođenja u suvremenim korporacijama (Gutić, Horvat i Jurčević, 2018). Ovi rezultati u suprotnosti su s rezultatima studije Babiaka i Harea (2006) koji su pretpostavili da psihopatska obilježja (osobito ona koja su povezana s manipulativnošću) mogu biti pogrešno shvaćena kao tipični načini ponašanja transformacijskog vodstva. Međutim za razliku od studije Babiaka i Harea (2006) ova studija je zasnovana na samoiskazu. U osnovi, rezultati su slični sa studijom koju su

proveli Babiak i Hare (2010), a koji pokazuju da je loš menadžerski stil povezan s visokom razinom psihopatije. Rezultati studije koju su proveli Westerlaken i Woods (2013) pokazuju da su pojedinci bez empatije manje fokusirani na uvježbavanje drugih. Osim toga, pojedinci s visokom razinom bezosjećanosti manje su angažirani u sustavu nagrađivanja za stvarno postignute rezultate. Unatoč pretpostavkama da je psihopatija povezana s aktivnim rukovođenjem, rezultati su pokazali da osobe s visokom razinom psihopatskih obilježja nisu aktivno uključene u poslove rukovođenja, što je osnovna i temeljna komponenta tranzicijskog stila rukovođenja. Umjesto toga čini se da se psihopate vjerojatnije identificiraju s pasivnim ili izbjegavajućim stilom rukovođenja. Pasivni menadžment i nezainteresiranost, odnosno otuđenost od drugih jesu stilovi povezani s izbjegavanjem odlučivanja i odricanjem od odgovornosti. Pozitivna povezanost između pasivnog stila rukovođenja koje je neefikasno i psihopatije koja je povezana s rizikom osobnih, socijalnih i ekonomskih troškova, može uzrokovati velike štete za organizaciju i njene zaposlenike u terminima ekonomskih i emocionalnih cijena. Ova studija je ograničena zbog uzorkovanja, upitnika samoiskaza i jednostavnog prikupljanja podataka. Uzorak se sastojao od studenata koji su sami izvijestili da su imali menadžerskog iskustva, ali bi u budućim istraživanjima trebalo ispitati osobe zaposlene u menadžmentu. Upitnik samoiskaza često je opterećen pitanjima povezanim s valjanošću i pouzdanošću jer odgovori ovise o vlastitim prosudbama.

Psihopatske crte mogu pomoći pojedincu u korporativnom napredovanju, no dugoročno one ne donese korist za korporaciju. Naime, nalazi pokazuju da su osobe s psihopatskim crtama u sklone donošenju neetičkih poslovnih odluka, a uzorci leže u moralnim deficitima koji su povezani s psihopatijom (Mededović, 2015; Stevens, Dueling i Armenakis, 2012). Gore navedene studije potvrđuju da psihopatija predstavlja važan konstrukt u korporativnom okruženju, a osobito u stilovima rukovođenja. Međutim, potrebna su daljnja istraživanja koja će ispitati značaj psihopatije (osobito njenih adaptivnih obilježja) u predviđanju različitih stilova rukovođenja i organizacijskih ishoda.

5. NEUROBIOLOŠKE RAZLIKE IZMEĐU USPJEŠNIH I NEUSPJEŠNIH PSIHOPATA

Psihopatiju karakteriziraju afektivne abnormalnosti, posebice strukturna i funkcionalna oštećenja amigdale i orbitofrontalnog/ventromedijalnog prefrontalnog korteksa (Blair, 2007). Dokazi koji proizlaze iz psihofizioloških, neuroloških, neuroendokrinoloških i neuropsiholoških istraživanja, te iz slikovnih prikaza mozga, ukazuju da je psihopatija djelomično određena neurorazvojno (Gao, Glenn, Schug, Yang i Raine, 2009). Primjerice, neurobiološki deficiti koji uljučuju nižu razinu hormona kortizola (Loney, Butler, Lima, Counts i Eckel, 2005), atipičnu aktivaciju amigdale u odgovoru na emocionalne podražaje (Marsh i sur., 2008) i smanjenu elektrodermalnu aktivnost u stresnim reakcijama (Fung i sur., 2005) koji se uobičajeno nalaze kod odraslih psihopata, nađeni su i kod

djece i adolescenata s psihopatskim obilježjima. Uzevši zajedno, psihopatija je neurorazvojni poremećaj čiji su korijeni u ranim životnim razdobljima. Izgradnja koherentnog etiološkog modela uspješnih i neuspješnih psihopata predstavlja veliki izazov na koji do danas nije odgovoreno.

Analizirajući sličnosti i razlike između uspješnih i neuspješnih psihopata, Gao i Raine (2010) polaze od neurobiološkog modela koji se zasniva na pretpostavci da uspješni psihopati imaju neoštećeno ili čak poboljšano neurobiološko funkcioniranje koje je u podlozi njihova normalnog ili čak superiornijeg kognitivnog funkcioniranja i pomaže im da postižu svoje ciljeve nenasilnim, prikrivenim metodama. Suprotno, kod neuspješnih psihopata, strukturna i funkcionalna mozgovna oštećenja, zajedno s disfunkcijom autonomnog živčanog sustava dovode do kognitivnih i emocionalnih deficita i otvorenog nasilnog ponašanja. Gao i Raine (2010) pretpostavljaju da uspješni psihopati, u usporedbi s neuspješnima, imaju superiorniju kognitivnu empatiju - sposobnost razumijevanja perspektive drugih bez emocionalne empatije, dok obje grupe psihopata imaju temeljno oštećenje emocionalne empatije - sposobnosti da razumiju bol i tugu koju osjećaju drugi. Uzevši zajedno, ovaj neurobiološki model sugerira da uspješni psihopati imaju normalno ili čak iznadprosječno neurobiološko funkcioniranje.

Neuspješne psihopate karakterizira smanjeni volumen amigdale koja je uključena u više izvršne funkcije, izražavanje/prilagodbu emocija, donošenje odluka i prilagodbu uvjetima straha (Yang, Raine, Narr, Colletti i Toga, 2009). Nadalje, neuspješni psihopati pokazuju redukciju P300 amplituda što ukazuje na deficit u procesiranju informacija (Gao, Raine i Schug, 2011) i oštećene somatske markere koji dovode do reduciranog srčanog ritma u stresnim situacijama (Ishikawa i sur., 2001). Ovi neurobiološki i psihofiziološki deficiti mogu dovesti do oštećenja izvršnih funkcija i do rizičnog odlučivanja (Mahmut, Homewood, Stevenson, 2008) što su eventualne predispozicije antisocijalnog i nasilnog ponašanja koje vode do uhićenja i osude neuspješnih psihopata. Suprotno, uspješni psihopati ne pokazuju strukturna i funkcionalna oštećenja prefrontalnog korteksa, amigdale i hipokampusu (Raine i sur., 2004; Yang i sur., 2005). Za njih su karakteristične neoštećene P300 reakcije, što je indikator iskusnog procesiranja informacija (Gao i sur., 2011). Neoštećeno autonomno funkcioniranje uočeno kod jedne grupe uspješnih psihopata pomaže općenito boljem odlučivanju. Usporedno s neoštećenim somatskim markerima, uspješni psihopati imaju bolje izvršne funkcije, što potpomaže njihovu sposobnost laganja, varanja i drugih oblika manipulacija (Ishikawa i sur., 2001). Deficiti u emocionalnom procesiranju kod obje grupe psihopata su nesposobnost prepoznavanja tužnih izraza lica (Iria i Barbosa, 2009) i smanjena srčana frekvencija u odgovoru na averzivne podražaje (Benning, Patrick i Iacono, 2005; Justus i Finn, 2007). Deficiti u prilagodbi ponašanja koji se reflektiraju na samoregulaciji i impulzivnosti postoje u objema grupama (Wilkowski i Robinson, 2008).

Kod uspješnih psihopata dolazi do izražaja površnost/lakoća na jeziku, grandioznost, patološko laganje i manipulativnost, dok su u manjoj mjeri prisutni slaba kontrola ponašanja, rani problemi u ponašanju, maloljetnička delikvencija i kriminalna raznolikost. Umjesto klasičnog kriminalnog stila koji uključuje otvorenu fizičku agresiju, uspješni psi-

hopati će vjerojatnije biti skloni izražavanju prikrivene agresije (Coynes i Thomas, 2008; Schmeelk, Sylvers i Lilienfeld, 2008). Ljubin Golub i Sokić (2016) ispitale su rodne razlike u povezanosti trijarhijskih psihopatskih komponenti i vrijednosnih orijentacija na uzorku studenata. Psihopatija je mjerena Trijarhijskom mjerom psihopatije (TriPM; Patrick, 2010) koja mjeri trijarhijske komponente psihopatije: smjelost, bešćutnost i dezinhibiciju. Pokazalo se da je smjelost koja je povezana s indikatorima adaptivnog ponašanja (npr. otpornošću na stres, niskom anksioznošću, šarmom, osobnom dobrobiti i društvenim postignućima) jedinstveno pozitivno predviđala konvencionalnu i hedonističku vrijednosnu orijentaciju, a dezinhibicija koju karakteriziraju problemi s kontrolom impulsa, nedostatak planiranja i predviđanja, nemogućnost da se odgodi postizanje zadovoljstva i slaba kontrola ponašanja, hedonističku vrijednosnu orijentaciju samo kod žena.

Sukladno njihovim interpersonalnim vještinama i neurobiološkom funkcioniranju, pretpostavlja se da će uspješni biti skloniji tkz. kriminalu bijelih ovratnika (*white collar crime*) nego otvorenim oblicima nasilja što je odlika kriminalnih psihopata. Kod neuspješnih psihopata struktura mozga i funkcionalne abnormalnosti, deficiti u procesiranju informacija, oštećeni somatski markeri i slaba prilagodba na strah, predisponiraju ovu grupu psihopata za rizičnije odlučivanje i slabiju osjetljivost na okolinske znakove koji predskazuju opasnost i uhićenje. Pretpostavlja se da ovi deficiti koji se očituju u slabijoj kontroli ponašanja i antisocijalnom ponašanju uz korištenje fizičkog nasilja, rezultiraju njihovim otkrivanjem, uhićenjem i kažnjavanjem.

Ovi preliminarni dokazi dobiveni iz ograničenog opsega istraživanja ukazuju da bolje izvršno funkcioniranje, uključujući autonomnu reaktivnost, normalni frontalni volumen i normalni volumen amigdale mogu služiti kao faktori koji štite uspješne psihopate od uhićenja i osude i omogućuju im ostvarenje njihovih životnih ciljeva (Lilienfeld, Watts i Smith, 2015). Povrh toga, prekomjerna prefrontalna bijela tvar i efikasno prefrontalno funkcioniranje mogu pridonijeti manipulativnom i superioranom prijevarnom ponašanju koje im pomaže u postizanju njihovih ciljeva na jedan relativno prikriveni, nenasilan način. Druge karakteristike, uključujući relativno neoštećenu emocionalnu regulaciju, bolju sposobnost odlučivanja i neoštećeni somatski markeri, također im mogu pomoći u postizanju životnog uspjeha korištenjem prikrivenih neagresivnih strategija, prije nego otvorenog agresivnog pristupa. Nasuprot tome, prefrontalna redukcija sive tvari, smanjeni volumen amigdale i smanjena srčana frekvencija u situaciji stresne reaktivnosti mogu biti pretpostavke kognitivnih i afektivnih deficita koji su vidljivi kod neuspješnih psihopata. Konačno, deficiti prilagodbe uvjetima straha i oštećeni somatski markeri impliciraju pretpostavke o njihovoj povezanosti s kažnjavanjem i rizičnim odlučivanjem koje kulminira uhićenjima i osudama. Prazninu u istraživanjima uspješne psihopatije predstavlja nepoznavanje stvarnih adaptivnih faktora koji štite psihopate od nasilnog, kriminalnog životnog stila, te nepoznavanje rizičnih faktora koji pridonose razvoju neuspješnog oblika psihopatije.

Hipoteza koju su postavili Gao i Raine (2010) po kojoj uspješni psihopati, za razliku od neuspješnih, imaju neoštećenu kognitivnu empatiju nije provjeravana kroz uspored-

ne studije na uspješnim i neuspješnim psihopatima. Upravo bi neoštećena kognitivna empatija koja omogućuje pojedincu razumijevanje perspektive i mentalnog stanja druge osobe bez emocionalne empatije, mogla predstavljati jedan od ključnih adaptivnih faktora koji štiti osobe s izraženim psihopatskim karakteristikama od nasilnog, kriminalnog životnog stila. Stoga razumijevanje uloge kognitivne empatije u razvoju jednog ili drugog oblika psihopatije predstavlja izazov budućim istraživanjima. Pored toga, neurobiološki model generira hipoteze koje su otvorene za empirijsku provjeru (Gao i Raine, 2010). Najvažnije među tim pretpostavkama su: 1. uspješni psihopati imaju relativno neoštećene neurobiološke i mozgovne funkcije 2. dvije grupe dijele opće predispozicije ličnosti (traženje uzbuđenja i osnovni emocionalni deficit (oslabljenu emocionalnu empatiju) 3. uspješni psihopati pokazuju relativno više rezultate na prvoj faceti psihopatije (površnost/lakoća na jeziku, grandioznost, patološko laganje, zapovjednički način/manipulativnost), dok su obilježja četvrte facete (slaba kontrola ponašanja, rani problemi u ponašanju, maloljetnička delikvencija i kriminalna raznolikost) slabije prisutna. Ostaje za nadati se da će ovaj model potaknuti buduća empirijska istraživanja i diskusiju o etiologiji uspješne i neuspješne psihopatije.

6. USPOREDNE STUDIJE

Prazninu u literaturi posvećenoj psihopatiji predstavlja nedostatak usporednih studija između uspješnih i neuspješnih psihopata (Gao i Raine, 2010). Prema dostupnim podacima, provedeno je svega nekoliko takvih studija (npr. Gao i sur., 2011; Ishikawa i sur., 2001; Iria i Barbosa, 2009; Raine i sur., 2004; Yang i sur., 2005b; Yang i sur., 2009).

Gao i sur. (2011) ispitali su elektrofiziološke razlike između uspješnih i neuspješnih psihopata. Mjerili su P3 amplitude i latencije na općem uzorku sudionika muškog spola korištenjem slušnog zadatka s tri poticaja. P3 amplitude smatraju se odrazom frontalno-kortikalne aktivnosti povezane s hipokampusom i posredovane s dopaminergičkom aktivnošću. Psihopatija je mjerena korištenjem *Revidirane liste obilježavanja za psihopatiju* dok je fizičko zlostavljanje u djetinjstvu mjereno korištenjem *Skale postupanja u konfliktu* (engl. *Conflict Tactic Scale*, Straus, 1979). U istraživanju je sudjelovao 121 muški ispitanik (prosječne dobi 35,8 godina, raspona od 23 do 56 godine), regrutiran iz agencija za privremeno zapošljavanje na širem području Los Angelesa. Klasifikacija u grupe provedena je u tri koraka, po uzoru na proceduru korištenu u ranijim istraživanjima (npr. Ishikawa i sur., 2001; Raine i sur., 2004; Yang i sur., 2005b). Ispitanici koji su imali ukupne rezultate na PCL-R 23 ili više grupirani su kao psihopati, a potom su odvojeni zavisno o tome da li su ikada bili osuđeni za kaznena djela ili nisu (u uzorku je bilo 23 uspješnih i 22 neuspješnih psihopata). Podaci o osuđivanosti dobiveni su iz sudskih evidencija i samoiskaza o osuđivanosti. Oni koji nisu bili osuđivani i koji nisu bili procijenjeni kao psihopati (njih 30) raspoređeni su u nepsihopatsku, kontrolnu grupu. Rezultati ove studije su pokazali da u usporedbi s kontrolnom grupom, neuspješni psihopati pokazuju smanjene parijetalne

P3 amplitude i svjedoče o iskustvu fizičkog zlostavljanja u djetinjstvu. Nasuprot tome, uspješni psihopati pokazuju veće parijetalne P3 amplitude i kraće frontalne P3 latencije nego neuspješni (Gao i sur., 2011). Budući da je studija ukazala na vjerojatne neurokognitivne i psihosocijalne razlike između uspješne i neuspješne psihopatije, njezini rezultati idu u prilog stajalištu prema kojem uspješni i neuspješni psihopati mogu imati različitu etiološku osnovu s obzirom na različite psihosocijalne i neurokognitivne rizične faktore.

Studija autonomne stresne reaktivnosti i izvršnog funkcioniranja koju su proveli Ishikawa i sur., (2001) testirala je hipotezu prema kojoj uspješni psihopati pokazuju povišenu autonomnu stresnu reaktivnost i bolje neuropsihološko funkcioniranje u usporedbi s neuspješnim psihopatima. U ovoj studiji ispitivani su korelati psihopatije kod uspješnih i neuspješnih psihopata iz uzorka opće populacije. Sudionici su regrutirani iz pet agencija za privremeno zapošljavanje u Los Angelesu. S obzirom da je istraživanje uključivalo snimanje mozga magnetskom rezonancom, u istraživanje su bili uključeni ispitanici u dobi od 21 do 45 godina te im je zajamčeno da će podaci o eventualno počinjenim kriminalnim djelima ostati tajni. Klasifikacija po grupama je provedena u tri koraka. Nakon testiranja pomoću PCL-R-a zadržano je 57 ispitanika i to onih koji su imali najviše i najniže rezultate na psihopatiji. Nakon toga, ispitanici s visokim rezultatima na psihopatiji odvojeni su prema tome jesu li ikada bili osuđeni za počinjenje kaznenog djela ili nisu, nakon čega je bilo 13 neosuđenih (uspješnih) i 16 osuđenih (neuspješnih). Podaci o osuđivanosti pribavljeni su iz kaznene evidencije i pomoću samoiskaza. Kontrolnu skupinu činilo je 26 ispitanika s niskim rezultatima na psihopatiji koji nisu bili osuđivani. Autori su definirali uspješne psihopate kao "psihopate koji žive u zajednici i izbjegavaju osudu za kaznena djela koja počinje". Kod svih sudionika mjerene su psihofiziološke reakcije za vrijeme emocionalne manipulacije. U usporedbi s kontrolnom skupinom, neuspješni psihopati pokazali su smanjenu kardiovaskularnu stresnu reaktivnost. Neuspješni psihopati imali su više ukupne rezultate na PCL-R-u od uspješnih, te više rezultate na Faktoru 2 (antisocijalnom ponašanju). Grupe se nisu razlikovale na Faktoru 1 kojim se procjenjuju osobine ličnosti koje se smatraju središtem psihopatije (površan šarm, niska empatija, bešćutnost). Rezultati su pokazali da uspješni psihopati imaju bolje izvršne funkcije i da su bolji u izvedbi zadataka na Wechslerovoj skali pamćenja u odnosu na neuspješne psihopate i u odnosu na kontrolnu grupu. Dakle, ova studija je pokazala da uspješni psihopati imaju bolje neke neuropsihologijske karakteristike ne samo od neuspješnih psihopata nego i od nepsihopata.

U studiji koju su proveli Iria i Barbosa (2009) uspoređivana je percepcija ustrašenih izraza lica između kriminalnih i nekriminalnih psihopata. Za mjerenje psihopatije korištena je PCL: SV. Ispitanici koji su na ovoj ljestvici imali rezultate manje od 12 klasificirani su kao nepsihopati, dok su oni s rezultatima većim od 18 klasificirani kao psihopati. Grupa kriminalnih psihopata (njih 22) uspoređena je s tri kontrolne grupe: nekriminalnim psihopatima (16), kriminalnim nepsihopatima (11) i nekriminalnim nepsihopatima (13) na idi/ne idi paradigmi (engl. *go/no-go*), kako bi se ispitalo da li kriminalni psihopati imaju slabiju sposobnost prepoznavanja ustrašenih izraza lica u odnosu na nekriminalne psihopate i u odnosu na kriminalne nepsihopate. Sudionici kriminalci (psihopati i nepsi-

hopati) bili su regrutirani među zatvorenicima i pritvorenicima u zatvorima i policijskim postajama u Portugalu. Ispitanici nekriminalci (psihopati i nepsihopati) regrutirani su kao nezaposlene osobe u zavodima za zapošljavanje kako bi se osigurala slična društvena i ekonomska pozadina. Ovi sudionici su izvijestili da nikada nisu počinili kazneno djelo, a provjerom njihove kaznene evidencije pokazano je da nikada nisu bili osuđeni niti osumnjičeni za počinjenje kaznenih djela. Rezultati su pokazali da su psihopati (kriminalni i nekriminalni) bili značajno slabiji u prepoznavanju i razlikovanju ustrašenih izraza lica. Autori ističu da ovi rezultati ukazuju da psihopati, neovisno o tome iskazuju li kriminalno ponašanje ili ne, imaju slabiju sposobnost prepoznavanja i razlikovanja ustrašenih izraza lica. Nadalje, autori ističu da su deficiti u kognitivnoj i afektivno-emocionalnoj obradi koji postoje kod ovih osoba, povezani s mozgovnim abnormalnostima, posebice strukturalnim i funkcionalnim disfunkcijama amigdale i orbitalnofrontalnog korteksa. Smatra se da disfunkcija amigdale dovodi do otežanog averzivnog uvjetovanja, otežanog instrumentalnog učenja i otežanog procesiranja prestrašenih i tužnih izraza lica (Blair i sur., 2008). Ovo istraživanje navodi na zaključak o opravdanosti stajališta neurobiološke teorije prema kojem kod psihopatije postoje neurobiološki uzroci emocionalnih oštećenja.

7. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Razlikovanje uspješnih od neuspješnih psihopata u novije vrijeme izaziva sve veću pozornost znanstvene i stručne javnosti zbog uočene opasnosti koju uspješni psihopati predstavljaju u svojim životnim i radnim sredinama, koristeći površan šarm, grandioznost, lakoću na jeziku, patološko laganje i manipulativnost kao masku kojom prikrivaju vlastitu bezosjećanost, nekompetentnost i štetu koju uzrokuju svojim djelovanjem. Pregled istraživanja posvećenih ovoj tematici ukazuje da postoje ozbiljni metodološki i teorijski problemi koji zahtijevaju da ih se pažljivo razmotri kako bi se u budućim istraživanjima uočeni nedostaci pokušati otkloniti. Međutim, unatoč svim manjkavostima ova istraživanja pružaju početni uvid u sličnosti i razlike između psihopata u općoj populaciji i uhićenih/osuđenih psihopata.

Osnovni problemi ovih istraživanja leže u malim uzorcima i činjenici da je manji broj ovih istraživanja proveden u na korporativnim uzorcima. Jedan od razloga je taj što korporacije odbijaju sudjelovati u ovakvim istraživanjima, tako da su istraživači usmjereni na dostupnu, studentsku populaciju. Prosječna veličina uzorka iznosi od 100-150 ispitanika što je nedostavno za donošenje zaključaka koji bi se odnosili na populaciju, posebice imajući u vidu da prevalencija psihopatije iznosi od 0,6% do 1% u općem društvenom uzorku.

Premda studije provedene na studentima dopuštaju istraživačima izbor prigodnog uzorka ispitanika sa povišenim psihopatskim karakteristikama i veću statističku snagu, ovaj pristup ima nekoliko ograničenja. Kao prvo, niti jedna studija osim one koju su proveli Sutker i Allain (1983) ne sadrži samoiskaz o kriminalitetu niti službene podatke o kaznenoj evidenciji sudionika. Ova studija pokazuje da je 25% sudionika bilo uhićeno,

tako da se ne može jednostavno pretpostavljati kako studenti s povišenim psihopatskim rezultatima nisu skloni kriminalnim radnjama, niti da su ostali neotkriveni od nadležnih državnih tijela. Imajući na umu da je laganje jedno od temeljnih obilježja psihopatije, te da su posebice uspješni psihopati skloni laganju, ne bi se trebalo pouzdati niti u podatke o kriminalnoj prošlosti dobivene samoiskazom, nego koristiti isključivo podatke iz službenih sudskih i policijskih izvješća.

Naše poznavanje razlika između uspješnih i neuspješnih psihopata je nepotpuno. Razumijevanje ovih razlika važno je kako bi se identificirali zaštitni faktori koji štite uspješne psihopate da postanu neuspješni (Frick, Kimonis, Dandreaux i Farrell, 2003). Usporedba uspješnih i neuspješnih psihopata je problematična iz više razloga. Naime, različite konceptualizacije uspješne (nekriminalne) psihopatije ne mogu biti obuhvaćene istim konstruktom psihopatije, a korištenje različitih konstrukata psihopatije u studijama nekriminalnih i kriminalnih psihopata čini poteškoće u usporedbi nalaza iz tih studija.

Istraživanja pokazuju da je razlika između uspješnih i neuspješnih psihopata i dimenzionalna i kategorijalna ili «kvazi – dimenzionalna». Definiranje uspješnih psihopata kao onih koji nisu osuđeni za kaznena djela ukazuje na kategorijalnu distinkciju koju podržavaju i dokazi da uspješni psihopati imaju neoštećene somatske markere za razliku od neuspješnih kod kojih postoje jasna oštećenja somatskih markera. Međutim, dokazi o boljem funkcioniranju amigdale kod uspješnih psihopata nego kod neuspješnih i dokazi o tome da studenti s psihopatskim osobinama pokazuju slične neurobiološke deficite kao i kriminalni psihopati, ukazuju da je razlika između uspješnih i neuspješnih psihopata dijelom dimenzionalna. U neurobiološkom modelu uspješne i neuspješne psihopatije koji je fokusiran na neurobiološke faktore, pretpostavlja se kako uspješni psihopati imaju neoštećeno ili možda cjelovito funkcioniranje amigdale i dobru prilagodbu strahu, iako vjerojatno imaju deficit u emocionalnoj empatiji na koji ukazuju pogreške u prepoznavanju ustrašenih izraza lica. Ova podvojenost može djelomice biti objašnjena složenošću funkcioniranja amigdale. Iako funkcionalna specifičnost jezgre u ljudskoj amigdali ostaje nejasna, spekulira se da su jezgre uključene u prilagodbu uvjetima straha (bazolateralne jezgre) relativno neoštećene, dok su one koje su uključene u prepoznavanje ustrašenih izraza lica oštećenije. Budući slikovni prikazi strukture mozga jasnije će pokazati koliko su ispravne ove hipoteze.

Vrijedno bi bilo ispitati povezanost uspješnog i neuspješnog oblika psihopatije sa šestim faktorom Poštenja/Skromnosti iz HEXACO modela ličnosti (Lee i Ashton, 2004). Prema rezultatima istraživanja ovaj faktor je temeljna dimenzija ličnosti koja je u velikoj mjeri odgovorna za nastanak antisocijalnog i kriminogenog ponašanja. On je generator varijance koja je povezana s moralno relevantnim osobinama ličnosti, odnosno s crtama ličnosti koje su odgovorne za ona ponašanja koja se ostvaruju u moralnom kontekstu (Lee i Ashton, 2005). Postavka po kojoj osobine bešćutnosti-bezosjećanosti predstavljaju razvojne prediktore psihopatije (Frick, 2009), zatim teorijski konstrukt uspješnih i neuspješnih psihopata, te činjenica da postoji značajna pozitivna povezanost između faktora savjesnosti/poštenja i psihopatije (Sokić i Ljubin Golub, 2014) otvaraju pitanje kakav je

odnos između psihopatske subskale bešćutnosti-bezosjećanosti i faktora savjesnosti/poštenja iz HEXACO modela ličnosti u jednom općem društvenom uzorku uspješnih psihopata i u uzorku neuspješnih, osuđenih psihopata. Ukoliko su gore navedene postavke točne, uspješni i neuspješni psihopati ne bi se trebali značajno razlikovati na faktoru bešćutnosti-bezosjećanosti niti na faktoru poštenja/savjesnosti. Razlika među njima vjerojatno leži u narcizmu koji bi mogao biti više povezan s uspješnima i u impulzivnosti koja bi mogla biti izraženija kod neuspješnih.

Iako je dimenzionalni model psihopatije fokusiran na neurobiološke faktore, psihosocijalni i okolinski utjecaji mogu također igrati ulogu u diferencijaciji uspješnih i neuspješnih psihopata. Primjerice, jedna studija pokazuje da su neuspješni psihopati imali više iskustva s fizičkim zlostavljanjem u djetinjstvu nego neuspješni (Gao i sur., 2011). Međutim, osim fizičkog zlostavljanja trebalo bi također ispitati utjecaje drugih psihosocijalnih i okolinskih faktora na razvoj pojedinog oblika psihopatije za koje se zna da su povezani s psihopatijom, poput zanemarivanja djeteta, odvajanja djeteta od roditelja, nedosljedne roditeljske discipline, kriminaliteta roditelja, psihičkih smetnji roditelja, odrastanja samo s jednim roditeljem, nepovoljnog socioekonomskog statusa, utjecaja okolinskih stresora, nesigurnih oblika privrženosti. Cilj je prepoznati obiteljske i okolinske varijable koje su u značajnoj korelaciji s pojedinim obilježjima psihopatije, kako bi se identificirali oni psihosocijalni čimbenici rizika koji doista jesu u podlozi svakog od njenih oblika. Ovo je važno stoga što bi se pravovremenim intervencijama na ove faktore (za razliku od neurobioloških) eventualno moglo ublažiti intenzitet psihopatskih obilježja i time izbjeći posljedice koje teško pogađaju kako samog pojedinca koji je poremećajem pogođen, tako i društvo u cjelini bez obzira da li je riječ o njegovom uspješnom ili neuspješnom obliku.

Zbog opasnosti da pojedinci koje prepoznamo kao uspješne, korporativne psihopate u budućnosti zauzmu vodeće menadžerske uloge, trebali bismo preispitati naše vrijednosne prioritete i odmjeriti značaj samopouzdanja i ambicioznosti naspram empatiji, poštenju i skromnosti. Adaptivna psihopatska obilježja (npr. niska anksioznost, visoka ekstraverzija, otpornost na stres, društveni utjecaj, emocionalnom stabilnost, šarm, društvena postignuća) koja se mogu činiti kao socijalna i evolucijska prednost predstavljaju zagonetni konstrukt koji u budućim istraživanjima treba ispitati.

Abstract: Although most of the research focused on the incarcerated psychopaths, successful psychopathy has become the focus of research recently. The aim of this review was to show and compare basic neurobiological and behavioral features of both, unsuccessful and successful psychopaths. Successful psychopath refers to individuals who are thought to have core personality features of psychopathy but “successfully” functions in the society and avoid institutionalization. Successful psychopaths are found to be more prevalent in the corporate section of the society than in the general population. They might be particularly well suited for the corporate (business) world, since they have a higher executive functioning than their incarcerated counterparts. However, successful psychopaths display some psychopathic traits (i.e. lying, manipulating, lack of emotional empathy) that relate to disruptive behavior in the business environment but do not display deviant lifestyles. They are harmful to companies and the work environment in general, and can remain undetected in the employment process. Further research is needed to develop possible assessments procedures that human resource personnel could use to identify high risk candidates.

Key words: psychopathy, successful, unsuccessful, corporate

JEL Classification: I10, I30, J20

LITERATURA:

1. Avolio, B. J. i Bass, B. M. (1991). *The full range leadership development programs: Basic and advanced manuals*. Binghamton, NY: Bass, Avolio & Associates.
2. Babiak, P. (1995). When psychopaths go to work: A case study of an industrial psychopath. *Applied Psychology: An International Review*, Vol. 44, str. 171-188.
3. Babiak, P. i Hare, R. D. (2006). *Snakes in suits: When psychopaths go to work*. New York, NY: Regan Books/Harper Collins Publishers.
4. Babiak, P., Neumann, C. S. i Hare, R. D. (2010). *Corporate psychopathy: Talking the walk*. Behavioral Sciences and the Law, Vol. 28, str.174–193.
6. Begić, D. (2011). *Psihopatologija*. Zagreb: Medicinska naklada.
7. Benning, S. D., Patrick, C. J. i Iacono, W. G. (2005). Psychopathy, startle blink modulation, and electrodermal reactivity in twin men. *Psychophysiology*, Vol. 42 No. 6, str. 753–762.
8. Benning, S. D., Patrick, C. J., Salekin, R. T. i Leistico, A. R. (2005). Convergent and discriminant validity of psychopathy factors assessed via self-report: A comparison of three instruments. *Assessment*, Vol. 12 No. 3, str. 270–289.
9. Blackburn, R. (1998). Psychopathy and personality disorder: Implications of interpersonal theory. U: D. J. Cooke, A. E. Forth i R. D. Hare (Ur.), *Psychopathy: Theory, research, and implications for society* (str. 269–301). Dordrecht, Netherlands: Kluwer.
10. Blagov, P. S., Patrick, C. J., Oost, K. M., Goodman, J. A. i Pugh, A. T. (2016). Tri-archic psychopathy measure: validity in relation to normal-range traits, Personality pathology, and psychological adjustment. *Journal of Personality Disorders*, Vol. 30 No. 1, str. 71-81.
11. Blair, R. J. (2007). The amygdala and ventromedial prefrontal cortex in morality and psychopathy. *Trends in Cognitive Sciences*, Vol. 11 No. 9, str. 387-392.
12. Blair, R. J. R. (2006). Dissociable systems for empathy. U G. Bock & J. Goode (Eds.), *Empathy and Fairness* (str. 134–145). Chichester, UK: John Wiley and Sons.
13. Blair, J., Mitchell, D. i Blair, K. (2008). *Psihopat*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
14. Board, B. i Fritzon, K. (2005). Disordered personalities at work. *Psychology, Crime and Law*, Vol. 11 No.1, str. 17–32.
15. Boddy, C. R. P., Ladyshevsky, R. i Galvin, P. (2010). Leaders without ethics in global business: Corporate psychopaths. *Journal of Public Affairs*, Vol. 10, Vol. 3, str.121–138.
16. Bono, J. E., Hooper, A. C., Yoon, D. J. (2012). Impact of rater personality on transformational and transactional leadership ratings. *The Leadership Quarterly*, Vol. 23, 132–145.

17. Cleckley, H. C. (1941). *The mask of sanity* (1st ed.). St. Louis, MO: Mosby.
18. Cleckley, H. (1976). *The mask of sanity* (5th ed.). St. Louis, MO: Mosby.
19. Coid, J., Yang, M., Ullrich, S., Roberts, A. i Hare, R. D. (2009). Prevalence and correlates of psychopathic traits in the household population of Great Britain. *International Journal of Law and Psychiatry*, Vol. 32 No. 2, str. 65–73.
20. Coynes, S. M. i Thomas, T. J. (2008). Psychopathy, aggression, and cheating behavior: A test of the cheater–hawk hypothesis. *Personality and Individual Differences*, Vol. 44, str. 1105–1115.
21. Cornell, D. G., Warren, J., Hawk, G., Stafford, E., Oram, G. i Pine, D. (1996). Psychopathy in instrumental and reactive violent offenders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 64 No. 4, str. 783-790.
22. De Oliveira-Souza, R., Moll, J., Ignácio, F. A., Hare, R. D. (2008). Psychopathy in a civil psychiatric outpatient sample. *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 35 No. 4, str. 427–437.
23. Drislane, L. E., Patrick, C. J. i Arsal, G. (2014). Clarifying the content coverage of Differing psychopathy inventories through reference to the Triarchic Psychopathy Measure. *Psychological Assessment*, Vol. 26 No. 2, str. 350–362.
24. Edens, J. F., Marcus, D. K., Lilienfeld, S. O., Poythress, J., Norman, G. (2006). Psychopathic, not psychopath: Taxometric evidence for the dimensional structure of psychopathy. *Journal of Abnormal Psychology*, Vol. 115 No. 1, 131–144.
25. Fanti, K. A., Kyranides, M. N., Drislane, L. E., Colins, O. F. i Andershed, H. (2016). Validation of the Greek Cypriot translation of the Triarchic psychopathy measure. *Journal of Personality Assessment*, Vol. 98 No. 2, str. 146 –154.
26. Frick, P. J. (2009). Extending the construct of psychopathy to youth: Implications for understanding, diagnosing, and treating antisocial children and adolescents. *The Canadian Journal of Psychiatry*, Vol. 54 No. 12, str. 803-812.
27. Fung, M. T., Raine, A., Loeber, R., Lynam, D. R., Steinhauer, S. R., Venables, P. H., Stouthamer-Loeber, M. (2005). Reduced electro electrodermal activity in psychopathy-prone adolescents. *Journal of Abnormal Psychology*, Vol. 114, str. 187–196.
28. Gao, Y., Glenn, A. L., Schug, R. A., Yang, Y. i Raine, A. (2009). The neurobiology of psychopathy: A neurodevelopmental perspective. *Canadian Journal of Psychiatry*, Vol. 54 No. 12, str. 813–823.
29. Gao, Y., Raine, A. (2010). Successful and unsuccessful psychopaths: A neurobiological model. *Behavioral Sciences and the Law*, No. 28, str. 194-210.
30. Gao, Y., Raine, A., Schug, R. A. (2011). P3 event-related potentials and childhood victimization in successful and unsuccessful psychopaths. *Brain and Cognition*, Vol. 77, str. 176-182.

31. Gustaffson, S. B., Ritzer, D. R. (1995). The dark side of normal: A psychopathy linked pattern called aberrant self-promotion. *European Journal of Personality*, Vol. 9, str. 147–183.
32. Gutić, D., Horvat, Đ. i Jurčević, M. (2018). Menadžment ljudskih potencijala u teoriji i praksi. Zagreb: Effectus - studij financije i pravo, visoko učilište.
33. Hall, J. R. i Benning, S. D. (2006). The 'successful' psychopath: Adaptive and subclinical manifestations of psychopathy in the general population. In C. J. Patrick (Ed.), *Handbook of psychopathy* (pp. 459–478). New York, NY: The Guilford Press
34. Hare, R. D. (1985). Comparison of procedures for the assessment of psychopathy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 53, str. 7–16.
35. Hare, R. D. (1991). *Manual for the Psychopathy Checklist-Revised*. Toronto-Ontario, Canada: Multi-Health System.
36. Hare, R. D. (1999). *Without Conscience*. New York: Guilford Press.
37. Hare, R. D. (2003). *The Hare Psychopathy Checklist-Revised (2nd ed.)*. Toronto, Ontario, Canada: Multi-Health Systems.
38. Hare, R. D. (2003). *The Hare Psychopathy Checklist-Revised (2nd ed.)*. Toronto, Ontario, Canada: Multi-Health Systems.
39. Hare, R. D. i Frazelle, J. (1980). Some preliminary notes on the use of a research scale for the assessment of psychopathy in criminal populations. Unpublished manuscript, University of British Columbia, Vancouver, BC, Canada.
40. Hare, R. D. i Neumann, C. S. (2008). Psychopathy as a clinical construct. *Annual Review of Clinical Psychology*, Vol. 4, str. 217–246.
41. Hart, S. D., Cox, D. N. i Hare, R. D. (1995). *The Hare Psychopathy Checklist: Screening Version*. Toronto, ON: Multi-Health Systems
42. Hart, S. D. i Hare, R. D. (1989). Discriminant validity of the Psychopathy Check-list in a forensic psychiatric population. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting & Clinical Psychology*, Vol. 1 No. 3, str. 211–218.
43. Hemphill, J. F., Hare, R. D. i Wong, S. (1998). Psychopathy and recidivism: a review. *Legal and Criminological Psychology*, Vol. 3, str. 139–170.
44. Iria, C. i Barbosa, F. (2009). Perception of facial expressions of fear: Comparative research with criminal and non-criminal psychopaths. *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, Vol. 20, str. 66–73.
45. Ishikawa, S. S., Raine, A., Lencz, T., Bihrlé, S. i LaCasse, L. (2001). Autonomic stress reactivity and executive functions in successful and unsuccessful criminal psychopaths from the community. *Journal of Abnormal Psychology*, Vol. 110 No. 3, str. 423–432.

46. Justus, A. N. i Finn, P. R. (2007). Startle modulation in non-incarcerated men and women with psychopathic traits. *Personality and Individual Differences*, No. 43, str. 2057–2071.
47. Karpman, B. (1941). On the need of separating psychopathy into two distinct clinical types: The symptomatic and the idiopathic. *Journal of Criminal Psychopathology*, Vol. 3, str. 112–137.
48. Karpman, B. (1955). Criminal Psychodynamics: A platform. *Archives of Criminal Psychodynamics*, Vol. 1, str. 3–100.
49. Lee, K. i Ashton, M. C. (2004). Psychometric properties of the HEXACO Personality Inventory. *Multivariate Behavioral research*, Vol. 39, str. 329–358.
50. Lee, K. i Ashton, M. C. (2005). Psychopathy, Machiavellianism, and narcissism in the five-factor model and the HEXACO model of personality, structure. *Personality and Individual Differences*, Vol. 38, str. 1571–1582.
51. Levenson, M. R., Kiehl, K. A. i Fitzpatrick, C. M. (1995). Assessing psychopathic attributes in a noninstitutional population. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 68, str. 151–158.
52. Lilienfeld, S. O. (1998). Methodological advances and developments in the assessment of psychopathy. *Behaviour Research and Therapy*, Vol. 36 No. 1, str. 99–125.
53. Lilienfeld, S. O. i Andrews, B. (1996). Development and preliminary validation of a self-report measure of psychopathic personality traits in noncriminal populations. *Journal of Personality Assessment*, Vol. 66, str. 488–524.
54. Lilienfeld, S. O., Waldman, I. D., Landfield, K., Watts, A. L., Rubenzer, S. i Fashingbauer, T. R. (2012). Fearless dominance and the U.S. presidency: Implications of psychopathic personality traits for successful and unsuccessful political leadership. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 103 No. 3, str. 489–505.
55. Lilienfeld, S. O., Watts, A. L. i Smith, S. F. (2015). Successful psychopathy: A scientific status report. *Current Directions in Psychological Science*, Vol. 24 No. 4, str. 298–303.
56. Lilienfeld, S. O. i Widows, M. R. (2005). *Psychopathic Personality Inventory Revised (PPI-R)*. Professional Manual. Lutz, Florida: Psychological Assessment Resources.
57. Lykken, D. T. (1995). *The antisocial personalities*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
58. Ljubin Golub, T. i Sokić, K. (2016). The relationships between triarchic psychopathic traits and value orientations in men and women. *Psihološka istraživanja*, Vol. 19, No. 2, str. 185–203.
59. Loney, B. R., Butler, M. A., Lima, E. N., Counts, C. A. i Eckel, L. A. (2005). The relation between salivary cortisol, callous–unemotional traits, and conduct problems in an adolescent non-referred sample. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 47, str. 30–36.

60. Mahmut, M. K., Homewood, J. i Stevenson, R. J. (2008). The characteristics of non-criminals with high psychopathy traits: Are they similar to criminal psychopaths? *Journal of Research in Personality*, Vol. 42 No. 3, str. 679–692.
61. Marsh, A. A., Finger, E. C., Mitchell, D. G. V., Reid, M. E., Sims, C., i Kosson, D. S., i sur. (2008). Reduced amygdala response to fearful expressions in children and adolescents with callous – unemotional traits and disruptive behavior disorders. *American Journal of Psychiatry*, Vol. 165 No. 6, str. 712–720.
62. Mealey, L. (1995). The sociobiology of sociopathy: An integrated evolutionary model. *Behavioral and Brain Sciences*, Vol. 18, str. 523– 599.
63. Međedović, J. (2015). Nomološka mreža psihopatije [Nomological network of psychopathy]. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
64. Međedović, J., Petrović, B., Želeskov-Đorić, J. i Savić, M. (2017). Interpersonal and affective psychopathy traits can enhance human fitness. *Evolutionary Psychological Science*, Vol. 3, No. 4, str. 306-315.
65. Mullins-Sweatt, S. N., Glover, N. G., Derefinko, K. J., Miller, J. D. i Widiger, T. A. (2010). The search for the successful psychopath. *Journal of Research in Personality*, Vol. 44 No. 4, str. 554–558.
66. Padilla, A., Hogan, R. i Kaiser, R. B. (2007). The toxic triangle: Destructive leaders, susceptible followers, and conducive environments. *The Leadership Quarterly*, Vol. 18, str. 176–194.
67. Patrick, C. J. (2010). Operationalizing the triarchic conceptualization of psychopathy: Preliminary description of brief scales for assessment of boldness, meanness, and disinhibition. Unpublished test manual, Florida State University, Tallahassee, Florida.
68. Patrick, C. J., Drislane, L. E. i Strickland, C. D. (2012). Conceptualizing psychopathy i triarchic terms: Implications for treatment. *International Journal of Forensic Mental Health*, Vol. 11, 253–266.
69. Patrick, C. J., Fowles D. C. i Krueger, R. F. (2009). Triarchic conceptualization of psychopathy: Developmental origins of disinhibition, boldness, and meanness. *Development and Psychopathology*, Vol. 21 No. 3, str. 913–938.
70. Paulhus, D.L., Neumann, C.S. i Hare, R. (2012). *Manual for the self-report psychopathy scale (SRP)*. Toronto: Multi-Heath Systems.
71. Paulhus, D. L., Neumann, C. S. i Hare, R. D. (2016). *The SRP-4: Self-Report Psychopathy Scale-Fourth Edition*. Toronto, ON: Multi-Health Systems.
72. Raine, A., Ishikawa, S. S., Arce, E., Lencz, T., Knuth, K. H., Bihrlle, S., LaCasse, L., Colletti, P. (2004). Hippocampal structural asymmetry in unsuccessful psychopaths. *Biological Psychiatry*, No. 55 Vol. 2, str. 185-191.
73. Schmeelk, K. M., Sylvers, P., Lilienfeld, S. O. (2008). Trait correlates of relational aggression in a nonclinical sample: DSM-IV personality disorders and psychopathy. *Journal of Personality Disorders*, Vol. 22, str. 269–283.

74. Sellbom, M. i Phillips, T. R. (2013). An examination of the triarchic conceptualization of psychopathy in incarcerated and non-incarcerated samples. *Journal of Abnormal Psychology*, Vol. 122, str. 208–214.
75. Sica, C., Drislane, L., Caudek, C., Angrilli, A., Bottesi, G., Cerea, S. i Ghisi, M. (2015). A test of the construct validity of the triarchic psychopathy measure in an Italian community sample. *Personality and Individual Differences*, Vol. 82, str. 163–168.
76. Skeem, J. L., Polaschek, D. L. L., Patrick, C. J. i Lilienfeld, S. O. (2011). Psychopathic personality: Bridging the gap between scientific evidence and public policy. *Psychological Science in the Public Interest*, Vol. 12 No. 3, str. 95–162.
77. Sokić, K. i Ljubin Golub, T. (2014). “Provjera Trijarhijskoga modela psihopatije u okviru HEXACO modela ličnosti”. Poster prezentacija na konferenciji XIX Dani psihologije u Zadru, 29 – 31 Svibnja, 2014. Sažetci priopćenja, str. 221.
78. Stevens, G. W., Dueling, J. K. i Armenakis, A. (2012). Successful psychopaths: Are they unethical decision-makers and why? *Journal of Business Ethics*, Vol. 105, str. 139–149
79. Sutker, P. B., Allain, A. N. (1983). Behavior and personality assessment in men labeled adaptive sociopaths. *Journal of Behavioral Assessment*, Vol. 5, str. 65–79.
80. Venables, N. C. i Patrick, C. J. (2012). Validity of the Externalizing Spectrum Inventory in a criminal offender sample: Relations with disinhibitory psychopathology, personality, and psychopathic features. *Psychological Assessment*, Vol. 24 No. 1, str. 88-100.
81. Wall, T. D., Sellbom, M. i Goodwin, B. E. (2013). Examination of intelligence as a compensatory factor in non-criminal psychopathy in a non-incarcerated sample. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, Vol. 35, 450–459.
82. Westerlaken, K. M. i Woods, P. R. (2013). The relationship between psychopathy and the Full Range Leadership Model. *Personality and Individual Differences*, Vol. 54 No.1, str. 41-46.
83. Williams, K. M., Paulhus, D. L. i Hare, R. D. (2007). Capturing the four-factor structure of psychopathy in college students via self-report. *Journal of Personality Assessment*, Vol. 88, str. 205-219.
84. Wilkowski, B. M. i Robinson, M. D. (2008). Putting the brakes on antisocial behavior: Secondary psychopathy and post-error adjustments in reaction time. *Personality and Individual Differences*, Vol. 44, str. 1807–1818.
85. Yang, Y., Raine, A., Lencz, T., Bihrl, S., LaCasse, L. i Colletti, P. (2005). Volume reduction in prefrontal gray matter in unsuccessful criminal psychopaths. *Biological Psychiatry*, Vol. 57 No. 10, str. 1103–1108
86. Yang, Y., Raine, A., Narr, K. L., Colletti, P. i Toga, A. W. (2009). Localization of deformations within the amygdala in individuals with psychopathy. *Archives of General Psychiatry*, Vol. 66 No. 9, str. 986–994.